

пріоритетною для малечі, та контролюють її психічний стан). Адже «особливістю психічного розвитку є те, що його кінцеві форми не визначені, а лише задані тими зразками, які існують у суспільстві» [6, с. 41].

У питаннях впливу насильства в інформаційному просторі на дітей та підлітків та протидії такому впливу переважна роль, попри певні заходи держави, належить батькам. Тому завдання батьків полягає у формуванні ставлення дітей до того, яка інформація їм потрібна, а яка – ні; у створенні належного психоемоційного стану, за якого у дитини не буде потреби у пошуку інформації з елементами насильства чи жорстокості. Розвиток та безпека дітей, напевно, одне з найважливіших завдань, що стоїть перед батьками. Основна рекомендація, що може гарантувати безпеку дітей, в тому числі й інформаційну, – це спілкування з батьками на основі довіри. У дітей різного віку, згідно з віковою психологією, значно відрізняється розуміння явищ навколишнього світу, інтереси, реакція на події, враження тощо. Тому дуже важливо розуміти, як краще донести дітям інформацію про небезпеки інформаційного простору.

Отже, подолання насильства в інформаційному просторі є надзвичайно актуальною комплексною проблемою, яка потребує задіяння всіх суб'єктів соціальних комунікацій. Завдання держави полягає у забезпеченні стратегії щодо зменшення негативного інформаційного впливу на дітей, зокрема розробки відповідних законодавчих механізмів, спрямованих на забезпечення права дітей на безпечний для життя і здоров'я інформаційний простір, а також захист персональних даних підростаючої особистості; здійснення постійного діалогу зі створювачами та передавачами інформації на предмет інформаційної безпеки особистості взагалі та дитини зокрема; проведення профілактичних заходів; підвищення поінформованості батьків про ризики інформаційного простору; сприяння розвитку громадянського суспільства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк В. Інформаційне суспільство / В. Костюк // Всемирная энциклопедия. Философия XX века / [главн. науч. ред. и сост. А. Грицанов]. – М. : АСТ ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2002. – С. 321 – 322.
2. Почепцов Г. Коммуникация как процесс / Г. Почепцов // Теория коммуникации. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер. – 2001. – С. 14 – 23.
3. Почепцов Г. Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Г. Почепцов // Комунікація : [збірка наукових праць / під ред. Н. Дніпренко]. – К. : К.І.С., 2010. – № 1. – С. 19 – 26.
4. Савчин М. Напрями, концепції, теорії вікової психології / М. Савчин, Л. Василенко // Вікова психологія : [навч. посіб.]. – К. : Академвидав, 2005. – С. 30 – 39.
5. Семенов О. Інформація // Всемирная энциклопедия. Философия XX века / О. Семенов / [главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов]. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2002. – С. 322 – 324.
6. Скрипченко О. Проблема психічного розвитку дитини. Загальне поняття про психічний розвиток // Вікова та педагогічна психологія : [навч. посіб.] / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – С. 40 – 43.

Катерина Ізбаиш,

канд. юрид. н., доцент,
Одеський державний університет
внутрішніх справ

ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проведено порівняльний аналіз українського та зарубіжного законодавства з питань захисту прав дітей в інформаційному просторі. Наводяться приклади механізму державного регулювання подачі інформації, що може негативно вплинути на фізичне, психологічне та моральне здоров'я підростаючого покоління. Узагальнено роль громадськості у протидії поширенню негативної інформації через мас-медіа.

Kateryna Izbash

PROTECTION OF CHILDREN IN MEDIA SPACE: THE UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCE

The article provides the comparative analysis of Ukrainian and international legislation on children's rights in the information space. Examples of state regulation of presentation of information that could adversely affect the physical, mental and moral health of the younger generation are analyzed, and the role of community in combating the dissemination of negative information at the media is summarized.

Проблема інформаційної безпеки дітей сьогодні є надзвичайно актуальною і зумовлює негайне вирішення питань, пов'язаних з упорядкуванням інформаційного простору України, зокрема щодо запровадження моделі саморегуляції неповнолітніх в цій сфері. Необхідність поглиблення наукових досліджень щодо протидії шкідливого впливу ЗМІ на підлітків набуває актуальності також у зв'язку

з розширенням технічних можливостей інформаційного забезпечення суспільства та, відповідно, необхідністю удосконалення нормативно-правової бази щодо суб'єктів інформаційної діяльності.

Проблему впливу засобів масової інформації на свідомість зростаючої особистості вивчали такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: В. Батиргарєєва, Р. Берон, О. Волянська, В. Голіна, Б. Головкін, І. Даньшин, А. Долгова, О. Дроздов, С. Єніколопов, В. Костицький, Д. Майєрс, О. Михайленко, М. Назаров, М. Семчик, Д. Срібняк, К. Тарасов, А. Тузов, І. Туркевич, В. Шакун та ін. Проте в Україні ця проблема є недостатньо дослідженою.

Невирішені раніше проблеми захисту дітей від шкідливого впливу засобів масової інформації на їх моральне, психологічне та фізичне здоров'я лише поглиблюють прірву в питаннях державного регулювання в інформаційній сфері. Тому необхідно дослідити, як вирішуються зазначені питання в країнах розвинутої демократії і які важелі державного регулювання в інформаційній сфері на сьогодні можна застосувати в Україні. У статті 52 Конституції України визначається, що дитинство охороняється державою, абзац 4 статті 20 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає заборону пропагування у ЗМІ культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [1, с. 42].

Загальновідомо, що естетичні смаки та моральні якості молоді на сучасному етапі формуються переважно під впливом стихійних факторів суспільного оточення. Адже інформація, яка містить елементи насильства, жорстокості, агресії, формує відповідні моральні якості, естетичні смаки, що моделюють поведінку підростаючого покоління. Встановлено, що існує наслідково-причинний зв'язок між «розважальним медіа-насильством» і проявами агресії серед молоді. Дослідники стверджують, що негативна інформація впливає на ціннісні орієнтації особистості і молоді люди, у яких ще недостатньо сформована психіка, вважають, що насильство – прийнятний шлях вирішення соціальних конфліктів. Ці висновки підтверджує також той факт, що досить часто неповнолітні правопорушники серед причин, які штовхнули їх на скоєння злочину, називають перегляд відповідних відеоматеріалів. Крім телебачення, комп'ютерних ігор на поведінку молоді людини також негативно впливає використання Інтернет-технологій, через які юнаки та дівчата (добровільно чи неупереджено) дізнаються про секс і сексуальність засобом доступу до порнографічних матеріалів.

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що для того, аби захистити молодь від психологічного, морального та фізичного насильства у ЗМІ, українське суспільство повинно протистояти загрозам і викликам, які несе сьогодні інформаційний простір, а державна політика має бути спрямована на відродження духовних цінностей українського народу, збереження національної та культурної спадщини, підтримку розвитку культури і мистецтва, що у підсумку інтегрується у створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурних та духовних потреб.

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі», змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [2, с. 92]. У ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» визначені заборони щодо трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному, чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися [3, с. 56], а також розповсюдження і реклами порнографічних матеріалів та предметів пропаганди наркотичних засобів, психотропних речовин з будь-якою метою їх застосування. Забороняється використання у програмах та передачах на телебаченні і радіо прихованих вставок, які впливають на підсвідомість людини та/або чинять шкідливий вплив на стан її здоров'я [3, с. 57].

У країнах розвинутої демократії теж існують прийняті норми та заборони щодо поширення інформації, яка може негативно вплинути на процес формування і розвитку моральності неповнолітніх. Так наприклад, у Федеративній Республіці Німеччини встановлено межі свободи преси та свободи інформації, що розповсюджують радіо, преса, телебачення. Ці права обмежуються загальними законами, зокрема, положеннями закону про молодь і правом захисту честі та гідності. У 1953 р. Німецький Бундестаг прийняв Закон «Про розповсюдження матеріалів, шкідливих для молоді», що покликаний захищати інтереси підростаючого покоління. Названий закон передбачає створення відповідної державної структури – Федерального відомства з перевірки матеріалів, шкідливих для молоді. Члени цього відомства розглядають питання про включення до спеціального списку матеріалів, шкідливих для підростаючого покоління, а саме: книги, що проповідують міжнародну ворожнечу; відеофільми, що пропагують жорстокість та насильство; комп'ютерні ігри, що вихваляють війну чи расизм.

У Великобританії також діють правові акти щодо захисту дітей та неповнолітніх від шкідливого впливу ЗМІ. Зокрема, Британський комітет класифікації фільмів здійснює медіа-аналіз кіно- і відеофільмів залежно від віку аудиторії. Закон Великобританії «Про відеозаписи» (1984 р.), який прийнято на вимогу громадськості, вимагає від Британського комітету класифікації фільмів звертати особливу увагу на ймовірність перегляду продукції в домашніх умовах, а також для відповідної вікової глядацької аудиторії та враховувати ймовірність небезпечної поведінки глядачів після перегляду. У більшості випадків непокоїть нанесення шкоди після перегляду продукції маленькими дітьми чи підлітками.

Політика Комітету скерована на те, щоб за допомогою вікової класифікації обмежити можливість нанесення шкоди прокатом кінофільмів. У деяких епізодах матеріали можуть бути вирізані, а в окремих випадках Комісія відмовляється від проведення класифікації. Такі фільми не показують у кінотеатрах і на телебаченні. Британський Закон «Про кінематографію» (1937 р.) забороняє демонструвати сцени жорстокості у ставленні до тварин, а Закон «Про захист дітей», що функціонує з 1978 р., забороняє демонструвати непристойні зображення з участю дітей віком до 16 років. За такі порушення суд може винести ухвалу про штраф чи позбавлення волі, або обидва покарання застосовувати водночас. Британське законодавство про телерадіомовлення станом на 21.00 розмежує денне і вечірнє мовлення, до настання якого заборонено демонструвати інформацію, здатну, згідно з віковою класифікацією, зашкодити дітям. Таке розмежування передбачає, що після 21 години вечора батьки вдома і зможуть контролювати перегляд телепередач дітьми.

Повчальним є також досвід США. За часів президента Рейгана проводилася політика «лібералізації» ЗМІ, відповідно до якої було скасовано чимало заборон щодо інформації, яка шкідливо впливає на дітей. Американська громадськість звернула увагу на те, що ЗМІ провокують зростання злочинності, особливо серед неповнолітніх, тому американці повернулися до попередніх позицій у галузі інформаційної безпеки. З 2000 р. в США і Канаді заборонено продавати телевізори, що не мають спеціального кодуючого засобу, який дає змогу батькам програмувати телевізор на прийняття передач з урахуванням їх вікової класифікації.

В Японії Національна асоціація комерційних мовців (NAB) і Спостережна рада за стандартами мовлення розробили документ, що зобов'язує попереджувати про небажаність перегляду певних передач неповнолітніми за допомогою титрів чи накладання їх під час демонстрації таких передач, а також у попередніх коментарях в друкованих ЗМІ і на сторінках Інтернету. Японські телерадіожурналісти зобов'язані робити такі попередження, якщо в передачі є сцени сексу і насильства. Японський досвід, на нашу думку, вартий запровадження в Україні.

Україні також варто орієнтуватися і на міжнародні документи, у тому числі Європейського Союзу, що зобов'язують дбати про інформаційну безпеку дітей і неповнолітніх. Ст. 22 Директиви «Телебачення без кордонів» Європейського Союзу зобов'язує створити національний орган, покликаний гарантувати захист неповнолітніх від зловживання свободою ЗМІ. У Конвенції про права дитини у ст. 17 задекларовано, що держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують вільний доступ дитини до інформаційних матеріалів, особливо до інформації і відеоматеріалів, спрямованих на її соціальне, духовне і моральне благополуччя, а також здоровий фізичний і психічний розвиток [4, с. 108].

Україна у 1992 р. першою серед колишніх республік СРСР прийняла Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». У ст. 3 забороняється використовувати друковані ЗМІ для «пропаганди війни, насильства та жорстокості, розпалювання расової, релігійної ворожнечі, розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально каральних діянь» [5, с. 36], а також розголошення інформації, що вказує на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди, згоди його представника і розцінюється як зловживання свободою діяльності ЗМІ. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» містить окрему ст. 41 «Захист прав неповнолітніх телеглядачів і радіослухачів», яка забороняє передачі (фільми), що можуть завдати шкоди фізичному, психічному, моральному розвитку неповнолітніх, а також не дозволяє без згоди батьків або осіб, які їх замінюють, розповсюджувати інформацію про неповнолітніх, а також про їх самогубство, якщо така інформація дає можливість ідентифікувати особу неповнолітнього.

Крім того, підписавши Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Україна визнала над собою юрисдикцію Європейського Суду з прав людини і повинна враховувати рішення Європейського Суду та його тлумачення норм «Конвенції про захист прав людини і основних свобод» при прийнятті своїх законодавчих актів [6, с. 228].

Як показує аналіз зарубіжного, міжнародного і українського законодавства про обмеження діяльності ЗМІ, закони, скеровані на захист здоров'я і забезпечення нормального розумового та духовного розвитку дітей, не тільки не заважають об'єктивному інформуванню, не порушують свободу ЗМІ, а є обов'язковими з точки зору міжнародного права. Діяльність ЗМІ в цілому має розглядатися як окремий напрям у формуванні здорового способу життя. Причому радіо, телебачення, преса повинні не тільки публікувати необхідну для формування здорового способу життя інформацію, а й нести відповідальність за ту продукцію, яка цьому не відповідає або суперечить.

Для реалізації цього комплексного завдання державі необхідно віднайти динамічний баланс між свободою слова, забезпеченням права на інформацію, ефективним використанням інформації як засобу контролю громадянського суспільства за діями влади та підтриманням моральної і духовної стабільності у суспільстві. Громадські організації, держава та незалежні ЗМІ мають дотримуватися норм саморегулювання в інформаційній сфері, можуть відігравати важливу роль у просуванні культури поваги до прав дитини та діяти як партнери. Захист дітей від шкідливого контенту та сприяння їх активній участі в інформаційно-комунікаційному середовищі є, насамперед, обов'язком держави.

Таким чином у галузі захисту прав неповнолітніх від шкідливого впливу інформації між учасниками медіа-ринку повинна виробитися комплексна стратегія проти насильства у ЗМІ. Особи, що відповідають за ЗМІ, мають цілком усвідомлювати свою відповідальність за все, що стосується демонстрації насильства та поширення потенційно шкідливого для дітей контенту, виконуючи при цьому свої обов'язки, пов'язані зі здійсненням права на свободу вираження поглядів. Це може втілюватися шляхом усунення чи блокування доступу до шкідливих матеріалів або через розробку автоматизованих систем класифікації контенту, впровадження механізмів контролю та подання скарг щодо якості контенту тощо.

Для того, щоб відповідати очікуванням дітей і сімей щодо отримання доступних, надійних та безпечних інтернет-послуг, необхідно заохочувати постачальників доступу до мережі Інтернет до надання своїм клієнтам інформації про потенційні ризики щодо їхніх прав, безпеки та приватного життя, що існують в онлайн-середовищі. Цього можна досягти шляхом паритетних відносин суспільного консенсусу між владою, представниками медіа-бізнесу та громадськістю з питань налагодження співробітництва з експертами, політиками, соціальними службами, правоохоронними органами з метою розробки, запровадження та контролю за застосуванням нових технологій із захисту дітей від ризиків, пов'язаних з користуванням мережею Інтернет, підвищення обізнаності працівників ЗМІ щодо прав дітей і проблеми насильства над дітьми. Найбільш відповідальними щодо доступу до ЗМІ та їх використання дітьми вдома та в школі є батьки та вчителі. Вони можуть діяти в різний спосіб, зокрема шляхом свідомого та вибіркового використання ЗМІ, стимуляції критичного ставлення дітей до ЗМІ, обмеження доступу до контенту, потенційно шкідливого для їхнього фізичного, емоційного чи психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: Закон України від 26.04.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 30. – С. 142. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Про захист суспільної моралі [Електронний ресурс]: Закон України від 20.11.2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 14. – С. 192. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Закон України про телебачення і радіомовлення: [зб. законодавчих і нормативних актів: інформація та реклама в Україні]. – К., 2010. – Вид. СПД А. В. Паливода – С. 437.
4. Конвенція о правах ребенка: Международные документы по правам человека: [сборник]. – Х.: РИФ «Арлис, ЛТД», 2000. – С. 228.
5. Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: [зб. законодавчих і нормативних актів]: інформація та реклама в Україні. – К., 2010. – Вид. СПД А. В. Паливода. – С. 437.
6. Закон Украины о ратификации Конвенции о защите прав и основных свобод человека 1950 года, первого протокола № 2, 4, 7 и 11 к Конвенции: Международные документы по правам человека: сб. – Х.: РИФ «Арлис, ЛТД», 2000. – С. 321.